

занные с размышлениями о родине-империи, и мотивы, связанные с творчеством и бессмертием поэта. (с. 69). В отдельных группах следуют потом дальнейшие подразделения, т.е. в биографическом разделе уход в изгнание, пейзажная лирика в изгнании, зима и оледенение, жизнь среди чужих, старость и смерть (с. 69). Разумеется, что восприятие снега и льда у северянина Бродского другое, чем у Овидия; его отношение к родине-империи ироническое, он, в сущности, не мечтает о возврате. В итоге автор вновь возвращается к мандельштамовской тоске по культуре и к ироническому освещению мотива у Бродского.

О характере исследования необходимо добавить, что автор придерживается скорее тематического ключа, но, с другой стороны, связывает тематику и цепи мотивов с самой сутью поэзии как таковой, т. е. и с ее идеографической и частично морфологической структурой. Этот тип исследования вполне оправдан и сейчас; даже можно утверждать, что – в период преобладающих спекулятивных контемплаций и постмодернистских игр лишь со слабым аксиологическим оттенком – он представляет собой здоровое возвращение к ядру живого литературного процесса, хотя более глубинное сопряжение мотивов и стихотворения обнаруживается лишь в нескольких местах. Работа характерна тщательным, последовательным аналитизмом, несмотря на некоторые погрешности и опечатки. По следам своего учителя М. Йовановича автор акцентирует исследование источников и текстуальную преемственность. В этом и заключается научная сила и ценность рецензируемой книги.

Иво Поспишил

ROMÁN PETROHRAD ANDREJE BĚLÉHO JAKO VÝRAZ JEHO FILOZOFICKÉ A UMĚLECKÉ KONCEPCE SVĚTA

Vorel, J.: *Astrální próza Andreje Bělého. Román „Petrohrad“ v zrcadle esteticko-filozofických koncepcí symbolizmu.* Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Ostravská univerzita, Ostrava 2007, 302 stran.

Přelom století je vždy okamžikem, kdy se bilancuje minulé a předvídá budoucí, okamžikem vhodným k hodnocení i přehodnocování, také však k návratům k prověřeným hodnotám jako východiskům, „pevnému bodu“.

Recenze

V ruské i světové literatuře je jedním z takových pevných bodů tvorba Andreje Bělého, jehož teoretická vystoupení a sama literární činnost prozaická i básnická velice významně ovlivnily směřování ruské literatury v období „stříbrného věku“, tedy na konci 19. a na samém počátku 20. století. Ruská a evropská literatura tehdy zažívaly intenzivní diskusi o tom, nakolik se „starý“ realismus a naturalismus přežily a nakolik je dokáže zastoupit či nahradit „mladý“ symbolismus či některý z dalších rodících se směrů. Byla to diskuse intenzivní a široká, protože zasáhla všechny druhy umění – literaturu i divadlo, hudbu, výtvarné umění i – nikoli v poslední řadě – jejich teoretické ukotvení. Není tedy divu, že vzbuzuje pozornost literárních historiků i v současné době, kdy – vůbec ne náhodně – probíhají diskuse o směřování moderního umění nikoli nepodobné těm před přibližně 100 lety.

Monografie Jana Vorla završuje jeho dosavadní dílčí publikace týkající se literatury přelomu 19. a 20. století a stejně jako v nich i v samotné monografii se zaměřuje na hledání hlubších sdělení, která významná literární díla této doby přinášejí. Svě znalosti o vývoji ruské i české literatury využívá k tomu, aby jeho pohled nebyl ani úzký ani zploštělý.

Monografie vychází jak z reprezentativních publikací o A. Bělé, tak z charakteristiky základních myšlenkových úběžníků období, ve kterém žil a tvořil. Sám výběr citovaných prací i orientace ve složité myšlenkové spleti mnoha různých koncepcí svědčí o tom, že autor má promyšlenou a o reprezentativní filozofické koncepci se opírající představu, jak nahlížet na období přelomu 19. a 20. století a na literaturu v této době a v její atmosféře vznikající. Tento přístup si velmi cením – na první místo klade úctu k literárnímu „materiálu“ a k vidění světa v něm představenému, nikoli k jakékoli na tento literární text neorganicky roubované koncepci. Celá práce v těchto pasážích dostává základní myšlenkový rámec daný jak těmi postuláty, na které Bělý reaguje a které jej inspirují (oprávněně je zdůrazněna role Vladimira Solovjova jako inspirátora celé ruské symbolistické generace, vliv Pavla Florenského při formování Bělého názorů na umění stejně jako silné zasažení antroposofii Rudolfa Steinera), tak těmi teoretickými názory, které jsou Bělého domyšlením a rozvedením základů, o které opírá svůj světový názor, přičemž už zde jsou některé myšlenky dováděny až do jistých obsahových, obrazných či myšlenkových prvků románu *Petrohrad*. Charakteristice „ideového zázemí“ Bělého tvorby je věnována více než polovina monografie, která svědčí o výborném seznámení autora s teoretickými východisky, z nichž vyvěrá nejen *Petrohrad*, ale i mnohá další Bělého díla i jeho teoretické názory.

Autor monografie dokázal ve své práci uchopit podstatné směřování Andreje Bělého k syntetickému myšlení o světě založenému na „cestě do hloubky a k podstatám“, jak napovídá Bělého triáda imaginace – inspirace – intuice. Intuitivní jistota o všejednotě je zřejmě úhelným kamenem Bělého myšlení i jeho snahy o dosažení přesahu individuálního vědomí k vědomí kosmickému. Sřetá se tu zjevně spekulativní evropská filozofická koncepcí s koncepcí vlastní východním

filozoficko-náboženským představám a systémům (o dialogu Východ – Západ se dozvídáme mj. na str. 171 a následujících), o které projevovali zájem mnozí „modernisté“ nejen v ruském literárním kontextu. Cením si také postřehnutí toho, že Bělyj, byť se na své cestě za pochopením světa setkával s náboženskými teoriemi a byly mu bytostně blízké, nepřeceňoval jejich význam. Za důležité pak je třeba považovat i jakoby mimochodem zmíněný fakt, že se Bělyj opíral i o reálné životní zkušenosti a prožitky – neplatí to jen o kultu Sofie-Věčné ženy (s. 77), ale platí to pro celé Bělého dílo, které v mnohém obrází změny, ke kterým v sociálním kontextu dochází (vždyť kolik společného by se zřejmě našlo v reakci na změnu životního tempa a na opozici fragmentárnost/celistvost u Bělého a ruských futuristů).

Autor zdůrazňuje Bělého koncentrovanou snahu dobrat se syntézy – proto jeho teze o synkretismu v umění (ilustrativní je např. citace ze stati *Будущее искусства*). Odtud také podle autora monografie vyvěrá Bělého snaha prakticky ve své tvorbě sjednotit umění slova a hudby a dobrat se „všejednoty světa“ v jeho symfoniích, které autor stručně charakterizuje.

Ve druhé, kratší části práce je autorova pozornost koncentrována na román *Petrohrad* jako na reflexi teoretických postulátů A. Bělého a jejich uplatnění v umělecké praxi. Hledá rovněž vnitřní, hluboce osobní důvody toho, proč Bělyj tento román a román *Stříbrný holub* napsal, i to, proč v nich nevyjádřil optimistické krédo. Postupuje pak k charakteristice „vnitřní“ a „vnější“ formy románu (přičemž zmiňuje vliv humboldtovského chápání jazyka). Stranou pak neponechává ani kompoziční schéma románu, které může (byť, jak sám uvádí, také nemusí) být spojeno s významy čísel 8 a 10 (počet kapitol s prologem a epilogem).

V následujícím textu se autor koncentruje na demonstraci onoho propojení teoretických postulátů Bělého tvorby s jejich konkrétní realizací v románu – pozornost věnuje výstavbě postav, přičemž vychází z teze, že Bělyj v románu bere za základ koncepci kladoucí proti sobě celostnost (komičnost) a fragmentárnost (rozpad celostnosti na úlomky – s. 183). S tím pak spojuje mimo jiné motiv exploze, který je podle jeho názoru jedním z leitmotivů románu evokujícího napětí, pulzaci, nestabilitu. To podle Vorla platí i o pojetí prostoru, kterému chybí existenční stabilita (203). Autor v těchto částech práce prokazuje schopnost minuciózní analýzy, detailního čtení a propojování teoretických postulátů Bělého prací s jeho uměleckou praxí ztělesněnou v románu.

V závěru práce autor sumarizuje dosažené výsledky a charakterizuje román jako astrální blízký magickému realismu – vychází přitom ze zjištění, která udělal při studiu spisovatelova pojetí umělecké tvorby i z analýzy textu románu, navazuje na Berďajevův názor na Bělého *Petrohrad* z roku 1918. Důvodem pro to se Vorlovi stává konstatování, že: „Světý uměleckých děl Andreje Bělého téměř všechny bez výjimky zobrazují věčný zápas 'Chaosu' a 'Kosmu'. V tomto zápase

Recenze

se pak přirozeně zrcadlí 'mýtus o znovustvoření světa plného kosmického vědomí'." (s. 263)

Při celkovém pohledu na Vorlovu monografii je potěšením konstatovat, že se jedná o dílo nadmíru zdařilé. Autor dokáže ústrojně propojovat teoretické poznatky různých vědních disciplín s uměleckou literaturou jako celkem i s Bělého románem (avšak nejen s ním) v jejich vývoji, je schopen hluboce se vcítit do myšlení a „světonázoru“ sledovaného autora, prokazuje mimořádný vhled do pojednávané problematiky a dokáže si uchovat svoji koncepci, svůj pohled, aniž by odsuzoval či naopak nekriticky podléhal externím vlivům; i vůči Bělému zachovává korektní odstup – chápe jej, snaží se dobrat se poznání příčin, leč umí konstatovat, že vnitřní skutečnost Bělého tvorby může být jiná; proto vyslovuje teze a snaží se je dokládat textem, nevyslovuje ani neopakuje po druhých „neměnné pravdy“. Vysoce pak cením autorovu schopnost propojit teoretické názory Andreje Bělého s filozofickými koncepcemi různých dob i snahu nadřadit toto teoretické vymezení analýze románu.

Josef Dohnal

RUSISTICKÉ REFLEXE IVA POSPÍŠILA

Pospíšil, I.: *Pátrání po nové identitě. Rusistické a vztahové reflexe.* Středoevropské centrum slovanských studií, Středoevropské vydavatelství a nakladatelství Regiony, Brno 2008, 278 s. ISBN 80-86735-15-X

U příležitosti 14. mezinárodního kongresu slavistů, který se konal v létě 2008 v makedonském Ochridu, vydal brněnský slavista Ivo Pospíšil výbor svých studií, článků a drobných textů s rusistickou a vztahovou problematikou. Podobně jako u dříve vydaných souborů textů I. Pospíšila se nejedná o texty nové, ale o dříve publikované v konferenčních sbornících a časopisech. Jistou novinkou předkládaného *Pátrání po nové identitě* je, že obsahuje i statě původně otištěné jako kapitoly v knihách (*Ruský román znovu navštívený*, Brno 2005; *Proměny jazyka a literatury v současných ruských textech*, spoluautor Jiří Gazda, Brno 2007). Další inovací je zařazení autorových recenzí.

Byť to nebývá zcela zvykem, začněme recenzování sborníku od konce, tedy od recenzí. Ty jsou otištěny v samostatném oddíle s příznačným názvem *Ruská literatura zvnějšku i zevnitř*. Recenze bývají trochu neprávem považovány za okrajový vědecký žánr. V dnešní době rozsáhlého badatelského výkaznictví se